

---

# ARTHUR SCHOPENHAUER’IN DÜŞÜNÇESİNDE MUTLULUĞUN İMKÂNI PROBLEMİ\*

## THE PROBLEM OF THE POSSIBILITY OF HAPPINESS IN THE THOUGHT OF ARTHUR SCHOPENHAUER

Dr. Zehra VAHAPOĞLU BİNDESEN

Milli Eğitim Bakanlığı  
Erzurum Kültür Kurumu İlkokulu  
[vahapoglu\\_zehra@hotmail.com](mailto:vahapoglu_zehra@hotmail.com)  
[orcid.org/0000-0002-4303-867X](https://orcid.org/0000-0002-4303-867X)

**Atf Gösterme:** BİNDESEN, Zehra Vahapoğlu, “Arthur Schopenhauer’in Düşüncesinde Mutluluğun İmkânı Problemi”, *Ağrı İslâmi İlimler Dergisi (AGİİD)*, Aralık 2020 (7), s.200-214.

---

|               |  |
|---------------|--|
| Geliş Tarihi: | <b>Özet:</b> Düşünce tarihinin çelişkilerle dolu, karamsarlığıyla meşhur filozofu Arthur Schopenhauer yaygın kanaatin aksine bir mutsuzluk manifestosu yapmaz. Düşüncesini detaylarıyla inceleyen her okurun karşılaşacağı üzere Schopenhauer özünde karamsar değil gerçekçidir. Yaşamın sunduğu acıları, dünyanın kötülüklerini görmezden gelmez aksine bunları her fırsatta dile getirir. Onu cezbedici kılan şey yaşamın bir bütün olarak ele alındığında, içindeki kötülüklerle beraber anlamlı ve yaşanmaya değer olduğu fikridir. Mutluluk anlayışına, insanın bu dünyaya geliş amacının mutluluk olmadığı ön kabulüyle başlayan Schopenhauer’ın bu düşüncesi yıllar içinde değişecek ve en nihayetinde düşünürün ağzından mutlu bir yaşamın formülüne ulaşacaktır. Bu makalenin amacı Schopenhauer’ın düşüncesindeki mutluluk fikrinin hangi imkânlar dâhilinde ortaya çıktığını göz önüne sermektir. |
| 27 Ekim 2020  |  |
| Kabul Tarihi: |  |
| 21 Kasım 2020 |  |

© 2020 AGİİD

Tüm Hakları Saklıdır.

**Anahtar Kelimeler:** *Etik, Kötülük, Mutluluk, Schopenhauer*

**Abstract:** Arthur Schopenhauer, the famous pessimist and contradictory philosopher of the history of thought, does not make a manifesto of unhappiness, contrary to popular belief. As any reader who examines his thought in detail will encounter, Schopenhauer is in essence not pessimistic but realistic. It does not ignore the suffering of life and the evils of the world, on the contrary, it seeks opportunities to bring them into the eyes of man. What makes it alluring is the idea that life, taken as a whole, is meaningful and worth living with its evils. This thought of Schopenhauer, who started his understanding of happiness with the presupposition that happiness is not the purpose of coming to this world, will change over the years and eventually reach the formula of a happy life from the thinker's mouth. The purpose of this article is to reveal the possibilities in which the idea of happiness in Schopenhauer's thought emerged.

**Keywords:** *Ethic, Evil, Happiness, Schopenhauer.*

---

### Giriş

Etik üzerine çalışmalar yapan düşünürler bu konu hakkında üç temel problem alanı üzerinde yoğunlaştılar. Bunlar; en yüksek iyi olarak mutluluk, doğru eylem nazarında erdem,

---

\* Bu çalışma Prof. Dr. H. Ömer ÖZDEN danışmanlığında hazırladığım “Arthur Schopenhauer’da Kötülük Problemi ve Mutluluğun İmkânı” (Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2019) adlı doktora tezimin “Schopenhauer Düşüncesinde Mutluluğun İmkânı” başlıklı bölümünden türetilmiştir.

vicdan ve isteme (istenç) özgürlüğü sorunudur. İnsanın, yaşam üzerindeki yerini ve varoluş amacını sorguladığı zamandan bu yana mutluluk, ulaşılmak istenilen başlıca hedefler arasında yerini alır. İlkçağ düşüncesinden modern felsefeye doğru uzanan yolda mutluluk tanımı birbirinden farklı anlamlar ihtiva ederek şekillenmiştir. Çünkü mutluluk üzerine düşünen her birey kendi zihinsel tasavvuruna göre kavramı tanımlamakta ve yüklediği anlam çerçevesinde mutluluğu değerlendirmektedir.<sup>1</sup> Mutluluğu en genel anlamıyla “insanları devamlı huzura erdirecek ruh hali”<sup>2</sup> olarak tanımlayan Bolay, bu bakımdan “insanların dünyada ve ahirette ulaşmayı hedefledikleri en yüksek ideal”<sup>3</sup> olduğunu ifade eder. Özgür düşünceyle beraber mutluluğun yalnızca ahiret hayatıyla sınırlandırılmaması ve bu dünyada da mutluluğun mümkün olduğu fikrinin benimsenmesi<sup>4</sup> dünyevi mutluluk arayışlarını çeşitlendirmiştir.

Düşünce tarihinin karamsar filozofu olarak anılan Arthur Schopenhauer (1788- 1860), yaygın kanaatin aksine mutsuz bir düşünür değildir. Yaşam hakkında oldukça sert hatta yer yer acımasız eleştirilerde bulunan düşünür kendi adına yaşamın sunduğu nimetlerden geri kalmaz. İlk gençlik zamanlarında mutluluk hakkında karamsar konuşan Schopenhauer’ın mutluluk anlayışı zaman içerisinde şekillenmiş, törpülenmiş ve düşünürün kendi yaşam yolculuğunda son formuna kavuşmuştur.

Schopenhauer dünyamızda var olan kötülüklerin farkındadır ancak kötülük sorununun ortaya çıkarmasını beklediğimiz karamsarlık duygusu Schopenhauer’ı hayata küstürmez. Schopenhauer’a göre ilk önce kabullenilmesi gereken realite, kötülüğün yaşamın bir parçası olduğu fikridir. Karşılaştığımız ve artık üstesinden gelemeyeceğimizi sandığımız kötülükler karşısında hepimizin seçeceği farklı yollar vardır; dine yönelmek ya da dini büsbütün terk etmek, yaşamdan el çekmek ya da mümkün olan en radikal yöntemlerle yaşama sıkı sıkı sarılmak, kendimizi başkalarına adamak ya da tamamen kendi bencilliğimizin hâkimiyetine girmek, intihar vb. bu seçeneklerden bazıları olabilir. Schopenhauer bunlardan hiçbirine yönelmez, bu noktada akılcı yönü ağır basan düşünür, kendi kurtuluş yolunda, bilgiye yönelir ve insanın ancak kendini bilmesi, tanınması ve bütün hayatın temeli olan isteme’yi keşfederek, onun üstüne yükselmesiyle kötülükten kurtulabileceğine inanır. Dilimize isteme, irade, istenç ya da tasavvur olarak çevrilen “wille/will” kavramı sonsuz, doyumsuz, bilinçsiz bir güç anlamındadır.<sup>5</sup> Dünyanın hakikatinin isteme olduğunu, gözün gördüğü tüm fenomenlerin birer

---

<sup>1</sup> Çilingir, L., *Ahlak Felsefesine Giriş*, Elis Yayınları, Ankara 2000, 28.

<sup>2</sup> Bolay, S. H., *Felsefe Doktrinleri ve Terimleri Sözlüğü*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2013, 262.

<sup>3</sup> Bolay, 2013, 262.

<sup>4</sup> Akarsu, B., *Ahlak Öğretileri*, Remzi Kitabevi, Ankara 1982, 118.

<sup>5</sup> Schopenhauer, A., *İsteme ve Tasarım Olarak Dünya*, (Çev.: Levent Özşar), Biblos Kitabevi Yayınları, Bursa 2017, 55-57.

tasarımdan ibaret olduğunu düşünen Schopenhauer için insan isteme'sine boyun eğmeye mahkûmdur çünkü o kontrol edilemeyen, dizginlenemeyen en yüce şeydir. Düşünürün isteme'ye yüklediği bu anlamlar onun düşüncesinde kötümserliğin de başat nedeni olur. İsteme'sinin emrindeki insan onun doymak bilmez istekleri karşısında çırpınır, kavuşur, yeni haz arayışı başlar. Bu bitmez tükenmez döngüden insan ancak isteme artık istemez olunca kurtulabilir. O halde Schopenhauer için tek yol isteme'yi susturmak, isteme'yi arzu etmez hale getirmek olacaktır.

Her düşünce genelde içinde filizlendiği çağdan özelde ise kişinin bireysel yaşantısından süzülür. Bu bağlamda Schopenhauer'ın düşüncelerini anlamlandırmak için ilk önce yapılması gereken onun yaşamına bir göz atmak olmalıdır. Doğumu ve ilk gençlik yılları Avrupa'nın siyasi ve düşünsel bakımdan karmaşık, salgın hastalıkların ve kitlesel ölümlerin olduğu bir dönemine denk gelen Schopenhauer'ın düşünceleri genel bakımdan bu karışıklıktan özel bakımdan ise ailevi problemlerle şekillenir. Birinci çoğul şahıs eki olan “biz” kavramı, toplumun temel yapı taşı olduğunu bildiğimiz “aile” kavramını açıklamada kullanılan en değerli sözcüklerden biridir. Tabiatında aidiyet duygusunu barındıran insan, “biz” kavramıyla ait olduğu yeri bilir ve aidiyetin verdiği güçle kişinin hem bireysel hem de toplumsal gelişimi şekillenir. Sonradan meşhur olacak edebiyat yazarı bir anne, Schopenhauer'ın ilk gençlik yıllarında intihar edecek olan bir baba ve kendisinden yaşça küçük kardeşiyle bir aile içinde ama “biz” kavramından yoksun büyüyen Schopenhauer bu yaşantıdan kalan izleri düşüncesine taşıyacaktır. Bu bağlamda düşünürün yaşamının ilk yıllarında mutluluk fikrini olumsuz bir biçimde ele almasının nedenleri ortaya çıkmaktadır. Schopenhauer ilerleyen yıllarda ise daha dingin ve ermiş bir bakış açısıyla karşımıza çıkar.

Schopenhauer, hakkında birçok araştırma yapılmış felsefe tarihinin çığır açan düşünürlerinden biridir. Fikirleri pek çok açıdan mercek altına alınmış olsa da ülkemizde düşünürün mutluluk hakkındaki görüşlerine yer veren çalışma yok denecek kadar azdır. Dileriz bu makale bu bakımdan yol gösteren çalışmalar arasında yerini alır.

Kanaatimizce Schopenhauer'ın mutluluk hakkındaki düşüncelerini birbirinden farklı dört başlık altında incelemek uygun olacaktır.

## 1. Bu Dünyada Mutluluğun İmkânsızlığı Düşüncesi

İlk gençlik yıllarında yaşama karamsar gözlerle bakan ve bu dünyada mutlu olduğunu söyleyen insanların mutluluklarının onların cehaletlerinden kaynaklandığını iddia eden Schopenhauer'a göre mutluluk yalnızca bu dünyanın bize ait olduğunu sananlara özgü bir yanılsamadır. Bazı insanların yanlışlıkla mutluluk olarak sandıkları şey, onun nazarında bir ağrının azalmasına atfettiği geçici memnuniyet yanılsamasıdır.<sup>6</sup>

Schopenhauer'a göre hayat kör, acımasız ve anlamsız, birey ise değersizdir. Peşinde koşulan ve asla durdurulamayan zaman, varlık, oluş, düzen, iyi, yüce, mutlak, mutluluk ve bunların hepsi için ortaya konulan savaş, savaşın sonundaki hüsrân. İnsanın bu dünyadaki bütün çabası beyhudedir. Bu nedenle o, "Zamanla elimizdeki her şey boş bir hiçliğe dönüşür ve sahip olduğu tüm değerleri kaybeder."<sup>7</sup> demektedir.

Schopenhauer bu dünyanın Platon'un deyişiyle 'sürekli oluş ve hiçbir zaman var olmayışın hüküm sürdüğü bir yer' olduğu fikrini destekler. Bu nedenle mutluluk dünya yaşamında hayatını sürdüremez. Schopenhauer ilk olarak şu önkabulle başlar; 'hiçbir insan mutlu değildir'; ama maalesef aynı insan, bütün hayatını, varsayılan ama nadiren ulaşılan bir mutluluğun peşinde koşarak tüketir. Mutluluğa ulaşsa dahi bu mutlu an kısa sürede yerini hayal kırıklığına bırakacaktır. Buradan hareketle Schopenhauer, kavuştuğun anda kaybettiğin bir şey için bu kadar çabalamak neden?<sup>8</sup> sorusunu sorar.

Schopenhauer'a göre dünyanın varoluş düzeni insanın mutluluğu temele alınarak ortaya konmamıştır. Bu durumu "Dünya bizi mutlu edecek şekilde tanzim edilmemiştir ve mutluluk hayatın gayesi değildir."<sup>9</sup> sözleriyle ifade eder. Onun bu fikrinden yola çıkarak yıllar sonra modern psikanalist Sigmund Freud (1856- 1939) da mutluluğun insanın yaratılış planında yer almadığını düşünecektir.<sup>10</sup> Schopenhauer'a göre insanlığın en büyük hatası, daha doğarken sahip olunan, 'bu dünyaya mutlu olmaya gelmiş olduğumuz' fikridir. Yaşam, tecrübe ettiğimiz acılar, ölümler, hastalıklar, savaşlar ve hayal kırıklıklarıyla birlikte yalnızca bir görevdir. Bu noktada Kant'a bir teşekkür borçlu olduğumuzu ifade eden Schopenhauer'a

---

<sup>6</sup> Domino, B., & Conway, D. W., "Optimism and Pessimism From a Historical Perspective" In E. C. Chang (Ed.), *Optimism & Pessimism: Implications for Theory, Research, and Practice*, (pp. 13-30), American Psychological Association, Washington DC 2001, 21.

<sup>7</sup> Schopenhauer, A., *İnsan Doğası Üzerine*, (Çev.: Elif Yıldırım), Oda Yayınları, İstanbul 2018, 26.

<sup>8</sup> Schopenhauer, *İnsan Doğası Üzerine*, 29.

<sup>9</sup> Schopenhauer, A., *Din Üzerine*, (Çev.: Ahmet Aydoğan), Say Yayınları, İstanbul 2011, 56.

<sup>10</sup> Pieper, A., *Etiğe Giriş*, (Çev.: Veysel Atayman, Gönül Sezer), Ayrıntı Yay., İstanbul 2012, 130.

göre, Kant'ın etik tarihine yaptığı en büyük iyilik, etiği eudaimonia fikrinden temizlemesidir.<sup>11</sup>

Schopenhauer'a göre bütün insanlık dünyaya mutluluk ve haz vaatleri ile gelir ve yapıp etmeleriyle mutluluğu elde edeceği inancına tutunur. Ancak insan hiç beklemediği bir anda, kader/yazgı gerçeğiyle karşılaşır ve yüzü, gözü, ağzı, burnu, mal-mülk, evlilik, eş, çocuk vb. sahip olduğu ne varsa kaybedebilir ve bu durumda hiçbir şey üzerinde söz sahibi olmadığıyla yüzleşir. İnsan bunları yaşantısında deneyimleyerek öğrenir ve bu tecrübeler kişiye, mutluluğun hiç gerçekleşmeyecek bir hayal olduğunu, yaklaştıkça onun kendinden uzaklaşacağını, mutluluğun ve hazzın adeta çölde rastlanılan bir serap gibi gerçekte var olmadığını anlamasını sağlar. Bu bilgi insan için bir yıkım olur, bütün varoluşunu üzerine inşa ettiği 'saadet'in aslında hiç var olmayacak bir şey olduğunu anlayan insan karamsarlığa kapılır; çünkü kötülük ve ıstırap her yerdedir ve dolaysız bir şekilde insanın karşısına çıkmaktadır.<sup>12</sup>

Schopenhauer 'mutluluğun sahip olunabilir' bir şey olduğu inancının en çok gençleri rahatsız ettiğini düşünür. Genç kişi pek tartıp biçmeden dünyanın haz almak için var olduğuna, pozitif bir mutluluğun merkezini oluşturduğuna inanır. Bu mutluluğu yalnızca onu ele geçirme becerisinden yoksun olanların kaçırdıklarını düşünür. O andan itibaren gencin yaşamı az ya da çok düşünülerek girilen ve pozitif hazlardan oluşması beklenen bir pozitif mutluluk avı olur. Bu sırada maruz kalınan tehlikeler göze alınmak zorundadır. Çünkü hiç var olmayan bir avın ardı sıra yapılan bu av, kural olarak, gerçekliği apaçık, pozitif mutsuzluğa götürür. Buysa kendini acı, ıstırap, hastalık, kayıp, endişe, yoksulluk, utanç ve binlerce sıkıntı olarak açığa vurur. Hayal kırıklığı çok geç ortaya çıkar.<sup>13</sup> Schopenhauer bu nedenle, insanların dünyaya gelir gelmez masallarla kandırılması yerine, hayatın gerçekleri hakkında bilgilendirilmesi gerektiğine inanır. Bu durumu "Zamanında verilmiş tavsiye ve eğitimle, gençlerin dünyanın onlara çok şey vaat ettiğine dair yalan yanlış kanıları yok etmek mümkün olsaydı bu çok büyük bir kazanç olurdu."<sup>14</sup> sözleriyle açıklar.

İnsanın akılcı bir varlık olması da Schopenhauer cephesinde 'acı çekme' bakımından tercih edilebilir bir nitelik değildir. Organizmaların gelişim düzeyleri ile mutlulukları arasında

---

<sup>11</sup> Schopenhauer, 2011, 56.

<sup>12</sup> Schopenhauer, A., *Merhamet*, (Çev.: Zekâi Kocatürk), Dergah Yayınları, İstanbul 2017, 118.

<sup>13</sup> Schopenhauer, A., *Hiçliğin Mutlu Sessizliği*, (Çev.: Nuran Gündüz), Aylak Adam Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2017, 142.

<sup>14</sup> Schopenhauer, *Hiçliğin Mutlu Sessizliği*, 128.

ters orantı olduğunu öne süren düşünür için, organizma ne kadar gelişkin ise çektiği acının şiddeti de o ölçüde artar. Bu konuda Schopenhauer şunları söyler:

*“Bilgi ve bilincimiz arttıkça sefaletimiz de artar. Bitkide henüz duyarlılık yoktur, dolayısıyla acı da yoktur. Hayvan dünyasının en aşağı türlerinde, belli belirsiz bir acı çekme vardır; böceklerde duyma ve acı çekme yeteneği sınırlıdır. İlk olarak omurgalı hayvanların gelişmiş sinir sistemiyle acı büyük çapta belirmektedir; akıl geliştikçe de acı giderek yükselmektedir. Bilinç yükseldikçe, bilginin kesinleştiği oranda acı da artmaktadır ve en yüksek noktasını, insanda bulmaktadır. Bir insan ne kadar iyi bilirse, ne kadar akıllıysa, o kadar çok acısı vardır; dâhi olan adamsa en çok acı çekendir.”<sup>15</sup>*

Schopenhauer için yaşam daima bir sona doğru akar. Yaşamın gayesi mutlu olmak değil arzulamak, çabalamak, özlemek ve acı çekmektir. Sürekli acı çekilen bu döngüde kısa mutluluk ya da tatmin anları yaşanır sonra yeniden arzu, özlem, çaba döngüsü devam eder. Schopenhauer’a göre hayatımız bir döngüdür. Kişinin kendi yaşam döngüsünde, taleplerini elindeki imkânların her türüne kıyasla olabildiğince alçak düzeyde tutması, büyük mutluluktan kaçıp kurtulması için en güvenilir yoldur.<sup>16</sup> Aristoteles’in ‘altın orta/orta yol’<sup>17</sup> dediği ölçülü bir yaşamı öneren Schopenhauer kişinin mevki, makam, şöhret ve zenginlik isteğini en alt düzeyde tutmasını ister. Çünkü en büyük mutsuzluklara yol açan şey, tam olarak bu en görkemli, en zengin, en mutlu olabilme çabasıdır. Onun düşüncesinde çok mutlu olabilmek imkânsızdır, bu nedenle mutluluğa giden en kestirme yol, çok mutlu olmayı dilememektir.

## 2. Olumsuz Mutluluk Düşüncesi

Schopenhauer’ın düşüncesinde çarpıcı noktalardan biri de kötülük kavramını olumsuz olarak ele almanın düşünsel bir hata olduğu fikridir. Tam zıddı olacak şekilde kötülük kavramını olumlu bir şekilde ele alan düşünür, onun varlığını pozitif manada kullanmayı amaçlar.

Dünyevi hayatın meşguliyetleri içinde yolunda giden şeylerden mutlu olmak yerine, insanın karşısına çıkan küçük pürüzlere, aksaklıklara canını sıkıp, moralini bozması Schopenhauer’ı acının olumsuzluğunun aksine, esenlik ve mutluluğun olumsuz olduğu düşüncesine götürür. Bu yaklaşımdan yola çıkan düşünür, kötülüğü olumsuz bir şey olarak

<sup>15</sup> Schopenhauer, *İnsan Doğası Üzerine*, 18.

<sup>16</sup> Schopenhauer, *Merhamet*, 103.

<sup>17</sup> Aristoteles, *Nikomakhos’a Etik*, (Çev.: Saffet Babür), BilgeSu Yay., Ankara 2007, 24-29.

açıklayan bütün metafizik sistemleri saçmalık olarak ele alır ve “Kötülük, olumlu olan, kendi kendini hissedilir kılandır. Buna karşılık iyilik, yani bütün mutluluklar ve tatminler olumsuz olandır, bir arzunun sonlanması, bir acının sona ermesidir.”<sup>18</sup> Schopenhauer’a göre dünya tarihinin, kitaplarda savaşımlardan ve kargaşalardan ibaret olmasının nedeni de budur. Barış dolu yıllara kitaplarda nadiren rastlanır. Bireylerin hayatları da tıpkı bu şekilde sürekli bir mücadeledir ve bu mücadele yalnızca ihtiyaçlara yönelik değil aynı zamanda, insanın diğer insanlarla olan mücadelesidir.<sup>19</sup>

Schopenhauer’da mutluluğun süreklilik barındıran bir haz türü olmadığını tersine acılardan ya da isteklerden kurtulma anı olduğunu düşünür. Bu noktada olumlu mutluluk fikrinin sonsuz bir kuruntu olduğuna inanan Schopenhauer için insan olsa olsa olumsuz bir mutluluğa kavuşabilir, bu olumsuz mutluluk da acıların kısa sürelerle azalmasından ibarettir. Parmağına iğne batan biri acı duyar; iğneyi çıkarır, acısını dindirerek sevinir. İşte mutluluk bu kadarcıktır, daha çoğunu beklemek doğru değildir.<sup>20</sup>

Bir başka örnek olarak akarsuları ele alan Schopenhauer, “Nasıl ki küçük bir akarsu herhangi bir engelle karşılaşmadığı sürece bir birikinti yapmazsa, insan tabiatı da, keza hayvan tabiatı da öyle bir yapıya sahiptir ki isteme’ mizle uyum içinde cereyan eden hiçbir şey dikkatimizi çekmez ve algımızın konusunu teşkil etmez.”<sup>21</sup> demektedir.

*“Vücudumuzun genel sağlığına dikkat etmeyiz de örneğin kunduramızın incittiği zayıf bir noktaya dikkat ederiz, işlerimizin genelde yolunda giderek ilerlemesine dikkat etmeyiz de yalnız bir işimize engel olan basit bir fenalık bizi meşgul eder. Demek oluyor ki saadet ve bahtiyarlık menfi ve yalnız acı ve ıstırap müspettir. Çünkü yokluk, mahrumiyet ve ıstırap pozitifdir ve ilk ortaya çıkmıştır. Kinikleri bütün hazzardan vazgeçmeye zorlayan şey onların, yakın veya uzak bir gelecekte ıstırap vereceğinden değil miydi?”<sup>22</sup>*

Bu noktada örneklerini çeşitlendiren düşünürün fikirlerini şöyle aktarabiliriz;

*“...acıyı hissederiz ancak acısızlık hissedilmez; endişeyi hissederiz fakat endişesizlik hissedilmez, isteği hissederiz, açlığı, susuzluğu, hissettiğimiz gibi. Fakat ne zaman ki isteme duygumuz doyurulur, o doyum sadece bir anlıktır, sanki bir yudumdur ve yutulur. Zevklerin ve neşelerin yokluğu hissedilir hemencecik. Fakat acılar, onlar ne kadar uzun süre eksik kalsalar da özlenmezler. Onlar sadece istemsizce yaşanan bir duygunun zıddı oldukları için*

<sup>18</sup> Schopenhauer, *İnsan Doğası Üzerine*, 10.

<sup>19</sup> Schopenhauer, *İnsan Doğası Üzerine*, 11.

<sup>20</sup> Schopenhauer, *İnsan Doğası Üzerine*, 10.

<sup>21</sup> Schopenhauer, *İnsan Doğası Üzerine*, 13.

<sup>22</sup> Schopenhauer, A., *On The Basis of Morality*, [Elektronik Sürüm]. (Çev.: Artur B. Bullock). 1903, 56.

*hatırlanırlar... fakat buna karşın iyi durumda olmak, bir olumsuzlamadan başka bir şey değildir. Bu sebeptendir ki sağlığı, gençliği, özgürlüğü o, hayatın üç iyisini, onlara sahip olduğumuz anlarda dahi içselleştirememekteyiz. Çünkü bunlar da birer olumsuzlamadırlar. Geçirilen günlerin mutlu geçmiş olduğunu ancak onlar geçtikten sonra fark ederiz.”<sup>23</sup>*

Schopenhauer’a göre insanlar yaşamlarının ilk yıllarında yaşam telaşı ve elde etme hırsıyla kendilerini hırparalar bu nedenle birçok mutsuzluk yaşarlar ancak yaşamın ilerleyen yıllarında daha dingin ve huzurlu olurlar. Çünkü yaşamda elde edilebilecek hiçbir şeyin olmadığını fark ederler. Bu nedenle yaşamın ilk yarısı daha hızlı ve mutsuz, ikinci yarısı daha dingin ve mutlu geçer. Bunu bir yokuşa benzeten düşünür, yaşamın ilk yarısında herkes yokuşun ardını göremediği için gayretlidir, yokuşun tepesine çıkan için ise artık merak edilecek ya da peşinde koşulacak bir şey kalmamıştır, kişinin hayatı artık inişe geçtiğinden, hırslardan uzak ve huzurlu bir yaşama kavuşulur.<sup>24</sup>

Zamanın doğrusal bir çizgiye sahip olması yalnızca bedenin yaş almasına değil insanın zihnen olgunlaşmasına da katkı sağlar. Schopenhauer’ın düşünsel yolculuğu da zamandan nasibini alır ve olgunluk çağına geldiğinde düşünürün mutluluk hakkında önceki gibi keskin fikirlere sahip olmadığını ayırdına varılır. Şahsi olgunlaşmasıyla birlikte Schopenhauer da mutluluk, acı, haz kavramlarını yeniden ele alır ve “İnsanın en kalıcı zevkleri zihinsel olanlardır. Her ne kadar gençlikte bunun tam zıddı düşünülse de yaşlılıkta bu durum fark edilir.”<sup>25</sup> sözleriyle insanın yıllar içinde değişen duygu ve düşüncelerini açıklar.

### **3. Acıların Mutluluğa Dâhil Olduğu Düşüncesi**

Schopenhauer düşüncesinde Hint felsefesinin önemi büyüktür. Schopenhauer’ın inancına göre bir bütün olarak öğretisi; Upanishadlar’ın, Platon’un ve Kant’ın ışığı aynı dönem içerisinde insanın dimağı ve ruhu üzerinde parlamadıkça ortaya çıkamazdı.<sup>26</sup> Hint felsefesinin mistisizminden yola çıkarak acıların varlığını olumlu bir biçimde kullanan Schopenhauer acının yaşamı anlamlandırdığı kanaatine ulaşır. Çünkü dünya bütünüyle huzurun ve saadetin merkezi olsa dahi, önünde sonunda ıstıraba dönüşecektir. Kötülüklerin ve olumsuzlukların hiç olmazsa yaşama bir mânâ getirdiğini düşünen Schopenhauer, dört başı mamur olan hiç kimsenin mutlu olamayacağına inanır. Bu nedenle o, bakış açısını değiştirir

---

<sup>23</sup> Schopenhauer, *Merhamet*, 15.

<sup>24</sup> Schopenhauer, A., *Dünyanın İstirabı Üzerine*, (Çev.: Ferhat Jak İçöz), Epsilon Yayınevi, İstanbul 2018, 32.

<sup>25</sup> Dikmen, F. (Ed.), *Hayatın Bilgeliliği*, Tutku Yayınları, Ankara 2018, 14.

<sup>26</sup> Schopenhauer, A., *The World As Will And Representation*. [Elektronik Sürüm]. (Almanca aslından Çev.: E. F. J. Payne). 1969, XV.



ve ıstırabı farklı bir biçimde ele alır. Nasıl ki insanlar şifa bulabilmek adına meşakkatli tedavi süreçlerini kabul ediyorlar ve bu zaman zarfında çektikleri acıları iyileşmenin bir parçası sayıp, kanıksıyorlarsa, yaşamda tecrübe ettiğimiz sıkıntılar, umutlar ve hayal kırıklıkları da bize günlük yaşam telaşını unutturma amacı taşırlar. Bunu düşünürün şu sözleriyle aktarmak mümkündür:

*“İhtiyaç içerisinde bulunmak ve sefalet, ıstırap üretir; buna mukabil eğer bir insan sahip olması gerekenlerden daha fazlasına malikse can sıkıntısına duçar olur. Dolayısıyla aşağı sınıftakiler günlerini ihtiyaçları tedarik için sürekli bir mücadele ile geçirirken yüksek sınıflar can sıkıntısıyla biteviye ve çok kere umutsuz bir savaş halindedirler.”<sup>27</sup> Schopenhauer’un ifadesiyle “istediği her şeye sahip olan insan, söylediğimiz gibi, can sıkıntısına duçar olur. İhtiyaç ve can sıkıntısı insan hayatının ikiz kutuplarıdır ve can sıkıntısı insan için gerçek bir beladır.”<sup>28</sup>*

Mutluluğun iki düşmanı olarak acı ve can sıkıntısını ele alan Schopenhauer için insan birinden kaçtıkça diğerine yaklaşır. Hayat bir derttir. Çünkü mahrumiyet ve ıstırap bize biraz sükûn verdiği an can sıkıntısı başlar, o da yeni ıstıraplar getirir.<sup>29</sup> Bu bağlamda insanın başına gelen olumsuz olayları, yaşamsal kötü tecrübeleri ya da yaşam kaygısı içinde olma halini ‘olumlu’ olarak gören düşünür için her istediği elinin altında olan insan zamanını kullanmak yerine onu tüketmenin peşinde olur. Yaşama isteme’si onu kısa bir tatmin anından bir başkasına sürükler ve bütün varlığı ıstırap ve can sıkıntısı arasında bocalayıp durur.<sup>30</sup> Cevizci ise Schopenhauer’ın bu can sıkıntısı ile ilgili düşünceleri hakkında şunları söyler:

*“...Schopenhauer’ın felsefesinde summum bonum veya tam ve mutlak iyi kavramı yalnızca ortadan kaldırılamaz bir saçmalığı imler; onda en yüksek ve mutlak iyi yalnızca arzu ya da isteme’nin eksiksiz bir biçimde doyurulmasından oluşur, oysa arzu da zamanın kendisi gibi sonsuz ve sınırsız olup, hiçbir şekilde doyurulamaz... Fakat kabul edilmelidir ki bu, tam bir sıkıntı halinden başka hiçbir şey değildir. Mahkûmlara verilen en büyük cezanın hücre cezası olması boşuna değildir.”<sup>31</sup>*

Schopenhauer’dan yaklaşık bir asır sonra Britanyalı filozof Bertrand Russell (1872-1970) da can sıkıntısını, mutsuzluğun en önemli nedenleri arasında sayacak ve ‘günahların (kötülüklerin) en azından yarısının nedeni can sıkıntısıdır’ diyecektir. Schopenhauer’ın can

<sup>27</sup> Aydoğan, Ahmet, *Kişilik: Oluşumu ve Sorunları*, İz Yay., İstanbul 2005, 36-37.

<sup>28</sup> Schopenhauer, *İnan Doğası Üzerine*, 15.

<sup>29</sup> Schopenhauer, 1903, 56.

<sup>30</sup> Schopenhauer, A., *The Two Fundamentals Problems of Ethics*, [Elektronik Sürüm], (Almanca Aslından Çev.: Christopher Janaway), Cambridge University Press, New York 2009, 194.

<sup>31</sup> Cevizci, A., *Felsefe Tarihi*, Say Yayınları, İstanbul 2010, 926.

sıkıntısının nedeni olarak gördüğü meşguliyetsizlik fikri, Russell'ın düşüncesinde de bulunur. Benzer olarak Russell da insanların sürekli heyecan peşinde koşmalarına değinir ve heyecanı giderecek bir şeylerin varlığı mutluluk verirken, yokluğunun ise can sıkıntısına neden olduğu kanaatine ulaşır.<sup>32</sup>

'Zenginlik çok şeye sahip olmak değil, az şeye ihtiyaç duymaktır' düsturundan yola çıkan düşünür için kişinin iç dünyasında yaşadığı zenginlik onu acılardan, isteklerden kurtaracak ve ona kendini ihmal etmediği sakin ve alçakgönüllü bir yaşam sunacaktır. Onun düşüncesinde kalabalıklar içinde bir mutluluk fikrine yer yoktur. Çünkü "Zihnin kendi üstünlüğü onun toplumdan uzak durmasına neden olur."<sup>33</sup> Schopenhauer'a göre insanın neredeyse bütün acıları topluluktan kaynaklanır. Sağlığın yanı sıra mutluluğun en temel unsuru olarak gördüğü ruh dinginliğini, toplu yaşam tehlikeye düşürmektedir<sup>34</sup>. Filozofa göre kişinin uzun yalnızlık anları olmaksızın mutluluğa ulaşması mümkün değildir. Bu nedenle o, kişinin topluluğa gereksinim duymayacak kadar çok şeye bizzat kendinde sahip olmasını başlı başına büyük bir mutluluk olarak görür.<sup>35</sup> Çünkü onun düşüncesinin temelinde "İnsanın mümkün mutluluğunun ölçüsü, kendi bireyselliği tarafından önceden belirlenmiştir."<sup>36</sup> ilkesi bulunur. Schopenhauer bunu;

*"Genel olarak her kişi ancak kendi kendisiyle en yetkin uyum içinde olabilir; dostuyla değil, sevgilisiyle de değil, çünkü bireysellik ve mizaç farkları her defasında az da olsa bir uyumsuzluğa yol açar. O nedenle, yüreğin derin huzuru, yetkin ruh dinginliği, sağlığın yanı sıra bu en büyük yeryüzü nimeti sadece yalnızlıkta, sürekli bir ruh hali olarak da ancak en koyu inzivada bulunabilir. O zaman kişi, eğer kendi özü yüce ve zengin ise, bu yoksul yeryüzünde karşılaşılabileceği en mutlu durumun tadını çıkarabilir. Şu da açık yüreklilikle söylenmelidir ki dostluk, aşk ve evlilik insanları ne denli sıkıca bağlasa da her kişinin sonuç olarak bütünüyle ciddiye aldığı bizzat kendisi, olsa olsa bir de çocuğudur."*<sup>37</sup> sözleriyle açıklar.

<sup>32</sup> Elmalı, O., *Bertrand Russell'da Ahlak Felsefesi*. Ataç Yayınları, İstanbul 2005, 185.

<sup>33</sup> Dikmen, 2018, 32.

<sup>34</sup> Schopenhauer insan ve toplum arasındaki düşüncelerini, "*İrade Felsefesi*"nde 'Kirpi İkilemi' ile açıklar. "Soğuk bir kış sabahı çok sayıda oklu kirpi, donmamak için birbirine bir hayli yaklaştı. Az sonra, oklarının farkına vardılar ve ayrıldılar. Üşüyünce, birbirlerine tekrar yaklaştılar. Oklar rahatsız edince yine uzaklaştılar. Soğuktan donmakla, batan okların acısı arasında gidip gelerek yaşadıkları ikilemi, aralarındaki uzaklık, her iki acıya da tahammül edebilecekleri bir noktaya ulaşınca kadar sürdü. Biz insanlar da birbirimizi ısıtmak için kirpiler gibi bir araya toplanırız. Fakat çok fazla yanaşırsak rahatımız kaçır. Bütünü ayrılırsak yine bedbaht oluruz. Bunlar acayip şeylerdir. Bir ferdin hayatı, en mühim safhalarıyla düşünülürse daima bir dramdır." Schopenhauer, A., *İrade Felsefesi*, (Çev.: Sümer Erenyılmaz), Düşünen Adam Yay., İstanbul 1993, 58.

<sup>35</sup> Schopenhauer, *Hiçliğin Mutlu Sessizliği*, 95.

<sup>36</sup> Schopenhauer, *Hiçliğin Mutlu Sessizliği*, 145.

<sup>37</sup> Schopenhauer, *Hiçliğin Mutlu Sessizliği*, 110.

Bu noktada mutluluğun bireysel becerilerde, kişisel karakterimize bağlı olarak ortaya çıktığını düşünen Schopenhauer, kişinin soyut ilkelere bağlı olarak yaşamasının da zorluğunun farkındadır. Onun düşüncesinde tüm insanlık doğuştan getirdiği bir takım somut ilkeleri sahiptir. Bu ilkeler kişinin tüm düşünmesinin, duyumsamasının, istemesinin sonucu olmakla onun kanında ve iliğinde saklıdır. Kişi bu ilkeleri çoğunlukla soyut olarak tanımaz, tersine ancak yaşamına dönüp baktığında her zaman bunlara uyduğunun ve bunlar tarafından sanki görünmez bir iple çekilmiş olduğunun ayırtına varır. Bu ilkeler, türlerine göre kişiyi mutluluğuna ya da mutsuzluğuna götürecektir.<sup>38</sup>

Schopenhauer'a göre, insan için en önemli olan şey 'onun kim olduğu', 'kişiliği'dir. Her insanın yalnızca kendi derisininin, kendi bilincinin içinde yaşadığına inanan düşünür bu nedenle kimseye dışarıdan yardım etmenin mümkün olmadığına inanır. "Elimizdeki tek güç bize verilmiş olan kişiliği mümkün olan en yararlı biçimde kullanabilmektir. Kendini tanıyan, kim olduğunu anlamak ve onu oluşturmak isteyen insan, kişiliğine uygun bir eğitim alır, ona uygun bir meslek ve eş seçer, kişiliğine uyan güzel davranışlar sergiler ve kişiliğiyle uyuşmayan kötü olanlardan kaçınır. İnsan ancak kendi kişiliğini tanırsa, ona uygun bir yaşam biçimini seçer ve mutlu olur."<sup>39</sup> Bu noktada her insanın olası mutluluk seviyesinin kendi bireyselliğiyle önceden sınırlandırılmış olduğunu iddia eden düşünürü göre özellikle insanın zihinsel gücü bu noktada önem kazanır. Schopenhauer için bir insanı acıdan kurtaracak en önemli beceri, kişinin zihni otokontrolünü sağlayarak hayal gücünü dizginlemeyi başarmasıdır. Hayal gücü olmayacak şeylerle insanı umutlandıran, heveslendiren sonra da hayal kırıklığına uğratan bir düşünme şeklidir. Schopenhauer'a göre mutluluğumuzu ve mutsuzluğumuzu ilgilendiren şeyler için kullanmamız gereken sistem akıl ve yargı gücümüzdür; hayal gücü ise yargıda bulunabilme yetisine sahip olmadığı için bu işe dâhil edilmemelidir.<sup>40</sup>

Yaşamı insanın içine atıldığı bir kuyu olarak gören Schopenhauer -bunu kendi hayatına uygulamamış olsa da bizlerden bu hayata çok bağlanmadan, zevk alma telaşına kapılmadan yaşayıp gitmemizi ister. Yaşamın insana mutluluk getiren bir şey olmadığı inancına sahip olduğu için de mutluluk reçetesinde, ilk sıraya acıdan kaçınmayı yazar. Başka seçeneğimiz yok, hepimiz yaşamaya mahkûmuz ve mümkün olduğunca az acıyla nasıl yaşamamız

---

<sup>38</sup> Schopenhauer, *Hiçliğin Mutlu Sessizliği*, 139.

<sup>39</sup> Dikmen, 2018, 16.

<sup>40</sup> Schopenhauer, *Hiçliğin Mutlu Sessizliği*, 119.

gerektiğini düşünmeliyiz.<sup>41</sup> Bu anlayış bize İlkçağ Yunan felsefesinin etik anlayışını çağrıştırmaktadır ki zaten Schopenhauer da bu düşünceye Aristoteles'in "Sağduyulular zevke değil, acısızlığa ulaşmaya çabalarlar." düşüncesinden yola çıkarak ulaşmıştır.<sup>42</sup>

Acılardan mutlak manada kurtuluş, diğer düşünürlerin aksine Schopenhauer'ın düşüncesinde mümkün değildir. Başlangıç olarak kötülüğü, yaşamda bize acı veren ne kadar bağlılığımız varsa onlardan kurtulma, arınma yolu olarak ele alan düşünür, Doğu mistizminden aldığı bu fikir ile yaşamda yeniden doğuşun mümkün olacağını savunur. Bedenin ölümü Schopenhauer düşüncesinde bir çözüm yolu değildir zira isteme yaşamaya devam edecektir. Bu nedenle onun bize önerdiği kurtuluş yolu isteme'nin inkârı, yok sayılmasıdır. Budizm'den aldığı çileci yaşam fikrini, isteme'nin yadsınmasının tek yolu olarak gören düşünür için, dünyevi mutluluk ancak çileci bir yaşam ile sağlanır. İsteme'nin doymak bilmez arzuları bir keşif yaşamıyla istemez hale getirilebilirse kişi için bu dünya yaşamında mutluluk başlar.

#### 4. Sağlıkın Mutluluk Üzerinde Etkili Olduğu Düşüncesi

Yaşamının ilerleyen yıllarında Schopenhauer mutluluk konusunda daha iyimser konuşmaya başlar. Örneğin sağlıklı yaşamın mutluluk için en büyük sebep olduğunu düşünür.

*"Mutluluğun onda dokuzu yalnızca sağlığa dayanır. Sağlık sayesinde her şey bir haz kaynağı olur; oysa sağlık olmadan, ne türden olursa olsun hiçbir dışsal nimetin tadına varılamaz. Hatta özneye ilişkin öteki nimetler, zihnin, ruhun, mizacın özellikleri bile hastalık tarafından soldurulur ve köreltilir. İnsanın kendi sağlığını, şehvet ve geçici hazlar şöyle dursun, ne uğruna olursa olsun, kazanç, yükselme, bilginlik, ün için feda etmesi en büyük akılsızlıktır. Tersine, insan her şeyi sağlığın arkasından gelecek şekilde yerleştirmelidir."*<sup>43</sup>

Schopenhauer'a göre sağlık hiçbir şeyle kıyaslanabilir nitelikte olmadığı için, insan ilk önce sağlığını düşünmeli ardından mal, mülk, mevki, ün derdine düşmeli ve gerektiğinde birincisi için ikincilerden tereddüt etmeden vazgeçmelidir.

Schopenhauer'ın sağlık anlayışı yalnızca bedenin sağlığıyla sınırlı değildir. Sağlığı ruh ve beden sağlığı olarak ele alan düşünüre göre sağlık, her insanın hayatında o kadar mühim bir yerdedir ki onun nazarında sağlıklı bir dilenci, hastalıklı bir kraldan daha mutludur. Çünkü

---

<sup>41</sup> Yalom, D. I., *Bugünü Yaşama Arzusu Schopenhauer Tedavisi*, (Çev.: Zeliha Babayiğit), Pegasus Yayınları, İstanbul 2017, 387.

<sup>42</sup> Yalom, 2017, 387.

<sup>43</sup> Dikmen, 2018, 26.

tamamen sağlıklı bir bedenden sakin ve neşeli bir mizaç, duru, canlı, algılaması yüksek bir zekâ, ılımlı bir tabiat ve bunlara uygun olarak da iyi bir vicdan gelişir. Bunların yerini hiçbir mevki ya da zenginlik dolduramaz.<sup>44</sup>

Sağlığı bir noktada bedensel güzellikle müşterek paydada birleştiren düşünür için sağlık ve beden güzelliği birbirleriyle akrabadır. Güzelliğin mutlulukla doğrudan bir bağlantısı olmasa da dolaylı yoldan etkisi olduğuna inanan Schopenhauer'a göre güzellik, kadın için de erkek için de büyük önem taşır. Fiziksel güzelliği, insanlar arası ilişkilerde bir ön değerlendirme olarak gören Schopenhauer, kişinin ilk önce dış görünüşündeki cazibeyle karşı tarafın kalbini kazandığını düşünür.<sup>45</sup> Düşünürün fiziksel güzelliğe bu denli önem vermesinin altında kendi dış görünüşünden duyduğu hoşnutsuzluk bir ihtimal olarak sayılabilir olsa da günümüz modern yaşamında yazılı ve görsel basında dış güzellik hakkında oldukça hacimli bölümlere yer ayrılması adeta Schopenhauer'ın fiziksel güzellik hakkındaki görüşlerini destekler niteliktedir.

## Sonuç

İnsan tabiatı gereği değişime ve gelişime açık bir mahlûktur. Bu meziyet onu diğer canlılardan ayırır. İnsanın akılcı, sorgulayan, seçimler yapan, kararlar alan ve bütün bunların neticesinde kendine bir yaşantı kuran varlık olması onun fiziksel ve düşünsel bakımdan aktif olmasını zorunlu kılar. Maddi ve tinsel arayışlar neticesinde mutluluk konusunda birbirinden farklı düşünceler ortaya çıkmıştır.

Mutluluğun imkânsızlığını savunarak başlamış olduğu düşüncesinde yine de mutluluk imkânları arayışına son veremeyen Schopenhauer, ilk önce 'dünyaya mutluluk için gelmiş olmak' fikrindeki mutçu anlayışlara karşı çıkar. Bu dünya mutlu olunacak bir yer değildir ve kimse buraya mutlu olmaya gelmemiştir. Düşünür hepimiz doğar doğmaz mutlulukçu fikirlerden azade bir biçimde büyütülsek ve dünyanın acılarından haberdar edilsek, yaşam çok daha katlanılabilir olurdu fikrine sahiptir. Bu düşüncenin ardından Aristotelesçi bir bakış açısıyla, ölçülü bir yaşam öneren Schopenhauer, büyük beklentilerin büyük hayal kırıklıkları doğuracağı inancıyla, yaşamdan yana büyük hayaller kurmamayı, doyacak kadar yemeyi, üşümeyecek kadar ısınmayı, barınacak kadar küçük bir evi ve bizi hayata bağlayacak evlilik, aile, çocuk gibi kavramlardan uzak bir yaşamı salık verir. Mutluluğun en kısa reçetesi onun

---

<sup>44</sup> Dikmen, 2018, 14-15.

<sup>45</sup> Dikmen, 2018, 29.

gözünde acıdan kaçınmakla mümkün olur. önerdiği yaşam formülünde mutluluğu olabildiğince artırmak değil mutsuzluğu olabildiğince azaltmak esastır.

Düşüncesinin en ayırıcı yanlarından biri olumsuz bir mutluluk anlayışı sunmuş olmasıdır. İnsanın sahip olduğu güzellikler ya da mutlu anlar yerine, mutsuz anlarını hatırladığını savunan düşünür için, mutluluğun formülü mutsuzluktan geçer. Her şeyin zıddıyla var olduğu bir anlayıştan yola çıkan Schopenhauer, ancak hastalıkta sağlığını, düşkünlükte varlığın, açlıkta tokluğun kıymetini anlayan insanoğlu için olumsuz olarak adlandırılan şeyler, olumlu olanların varlığı için zorunluluktur. Yaşamın sürekli bir mücadele sahnesi olduğunu, insanı bu mücadelenin ve acıların canlı tuttuğunu düşünen filozofa göre aksi halde insanlar can sıkıntısından birbirlerine düşerlerdi. Ayrıca acıların ruhsal arınma sağladığı için gerekliliğini savunan düşünür, kişinin kendi isteme'sini ancak acılardan geçerek susturabileceğine inanır. Yaşamının son yıllarında (belki de kendisinin de sağlık problemleri yaşamasıyla beraber), fiziksel ve ruhsal bakımdan sağlıklı olmayı en büyük mutluluk nedeni olarak nitelendirir. Schopenhauer'ın sağlıklı bir bedeninin, mutluluk için en öncelikli neden olduğunu sayan görüşü kuşkuyla yer bırakmadan kabul edilir niteliktedir. Karakteri gibi düşünceleri de dalgalı olan düşünür için, bu dünya bir oyun sahnesidir ve herkes rolünü iyi ya da kötü oynamak zorundadır.

## KAYNAKÇA

Akarsu, B., *Ahlak Öğretileri*, Remzi Kitabevi, Ankara 1982.

Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, (Çev.: Saffet Babür), BilgeSu Yayıncılık, Ankara 2007.

Aydoğan, A., *Kişilik: Oluşumu ve Sorunları*, İz Yayıncılık, İstanbul 2005.

Bolay, S. H., *Felsefe Doktrinleri ve Terimleri Sözlüğü*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2013.

Cevizci, A., *Felsefe Tarihi*, Say Yayınları, İstanbul 2010.

Çilingir, L., *Ahlak Felsefesine Giriş*, Elis Yayınları, Ankara 2000.

Dikmen, F. (Ed.), *Hayatın Bilgeliği*, Tutku Yayınları, Ankara 2018.

Domino, B., & Conway, D. W., "Optimism and Pessimism From a Historical Perspective" In E. C. Chang (Ed.), *Optimism & Pessimism: Implications for Theory, Research, and Practice*, (pp. 13-30), American Psychological Association, Washington DC 2001.

Elmalı, O., *Bertrand Russell'da Ahlak Felsefesi*. Ataç Yayınları, İstanbul 2005.

- Pieper, A., *Etiğe Giriş*. (Çev.: Veysel Atayman, Gönül Sezer), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012.
- Schopenhauer, A., *The World As Will And Representation*. [Elektronik Sürüm]. (Almanca aslından Çev.: E. F. J. Payne). 1969.
- Schopenhauer, A., *On The Basis of Morality*, [Elektronik Sürüm]. (Çev.: Artur B. Bullock). 1903.
- Schopenhauer, A., *İrade Felsefesi- Nietzsche'nin Hocası Schopenhauer Hayatı ve Eserleri*, (Çev.: Sümer Erenyılmaz), Düşünen Adam Yayınları, İstanbul 1993.
- Schopenhauer, A., *The Two Fundamentals Problems of Ethics*, [Elektronik Sürüm], (Almanca Aslından Çev.: Christopher Janaway), Cambridge University Press, New York 2009.
- Schopenhauer, A., *Din Üzerine*, (Çev.: Ahmet Aydoğan), Say Yayınları, İstanbul 2011.
- Schopenhauer, A., *Hiçliğin Mutlu Sessizliği*, (Çev.: Nuran Gündüz), Aylak Adam Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2017.
- Schopenhauer, A., *İsteme ve Tasarım Olarak Dünya*, (Çev.: Levent Özşar), Biblos Kitabevi Yayınları, Bursa 2017.
- Schopenhauer, A., *Merhamet*, (Çev.: Zekâi Kocatürk), Dergah Yayınları, İstanbul 2017.
- Schopenhauer, A., *İnsan Doğası Üzerine*, (Çev.: Elif Yıldırım), Oda Yayınları, İstanbul 2018.
- Schopenhauer, A., *Dünyanın İstirabı Üzerine*, (Çev.: Ferhat Jak İçöz), Epsilon Yayınevi, İstanbul 2018.
- Yalom, D. I., *Bugünü Yaşama Arzusu Schopenhauer Tedavisi*, (Çev.: Zeliha Babayiğit), Pegasus Yayınları, İstanbul 2017.